

Situația copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate

A. STATISTICI ȘI ESTIMĂRI

În prezent, nu se cunoaște numărul exact al copiilor rămași acasă în urma plecării unuia sau ambilor părinți în străinătate pentru perioade lungi de timp. Autorități ale administrației publice locale și centrale depun eforturi în vederea determinării numărului acestor copii și, cu toate acestea, dimensiunea reală a acestui fenomen rămâne necunoscută.

La nivel central, Direcția Protecția Copilului din cadrul Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice prezintă, trimestrial, o situație statistică elaborată pe baza datelor raportate de către serviciile publice de asistență socială (SPAS) de la nivelul fiecărei unități administrativ/teritoriale și a direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului de la nivelul fiecărui județ/sector (DGASPC). Această situație statistică nu reflectă numărul total la copiii cu părinți plecați, ci doar al aceluia care sunt cunoscute și înregistrate de SPAS/DGASPC.

Conform situației prezentate de Direcția Protecția Copilului, la finele anului 2012, erau înregistrați în evidențele autorităților responsabile de asistența socială, un număr total de 79.901 copii cu părinți plecați la muncă în străinătate. Dintre aceștia, 41% erau complet lipsiți de grija părintească: 22.993 aveau ambii părinți plecați, iar 9.991 proveneau din familii în care părintele unic susținător era plecat. Îngrijorător este și numărul copiilor aflați singuri acasă care au ajuns în sistemul de protecție specială: 3.346 (din care, 827 în centre de plasament și 500 în grija asistenților maternali).

Județul cu cei mai mulți copii rămași singuri înregistrați la nivelul DGASPC era Suceava (8.538 copii), urmat de Bacău (7.281 copii) și Neamț (5.740 copii). La polul opus se aflau Ilfov și Municipiul București, care însumează 468 de copii în această situație. Privind aceste date, întrebarea firească este dacă ele nu reflectă mai degrabă capacitatea autorităților locale și județene de a implementa cadrul legislativ actual și de a face cunoscută, în rândul părinților sau a altor adulți cărora le rămân în grijă copiii, necesitatea declarării rămânerii acasă a copiilor.

Evoluția în timp a datelor centralizate de Ministerul Muncii:

Anul	Total	Cu un singur părinte plecat	Cu ambii părinți plecați	Cu părinte unic susținător plecat
2012	79.901	46.917	22.993	9.991
2011	83.658	49.470	23.924	10.264
2010	84.084	48.037	25.567	10.480
2009	85.605	48.665	26.472	10.468
2008	92.328	53.125	28.795	10.408

Lipsiți complet de grija părintească	Intrați în sistemul de protecție specială
32.984	3.346
34.188	3.654
36.047	3.544
36.940	3.623
39.203	3.684

O serie de studii au arătat că datele oficiale prezintă doar o parte din dimensiunea reală a fenomenului. Astfel, în 2007, Fundația Soros indica, doar în rândul elevilor de gimnaziu, un număr de două ori mai mare decât numărul total de copii cu părinți plecați la muncă în străinătate prezentat de autorități. Studiul menționat arăta existența a 170.000 elevi de clasele V-VIII care au cel puțin un părinte la muncă în străinătate („Efectele Migrației : Copiii rămași acasă”, a se vedea în secțiunea următoare).

În 2008, un alt studiu, de această dată al UNICEF, Alternative Sociale și Gallup România, estima că, la momentul derulării cercetării, la scară națională, erau 350.000 de copii ai căror părinți erau plecați în străinătate, iar mai mult de o treime dintre aceștia, adică aproximativ 126.000 de copii, erau afectați de migrația ambilor părinți („Analiză la nivel național asupra fenomenului copiilor rămași acasă prin plecarea părinților la muncă în străinătate”, a se vedea în secțiunea următoare).

B. STUDII/CERCETĂRI

- **Organizația Salvați Copiii, „Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă”, 2007.**

Organizația Salvați Copiii și-a propus ca prin cercetarea „Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă” să evidențieze: impactul pe care plecarea părinților îl are asupra bunei dezvoltări a copiilor, nevoile pe care acești copii le au pe perioada lipsei părinților, iar pe baza nevoilor evidențiate, să recomande și să dezvolte cele mai potrivite tipuri de servicii pentru acest grup țintă. De asemenea, studiul a analizat situația acestor copii din perspectiva respectării drepturilor garantate prin *Convenția ONU privind drepturile copilului*. Fiind un demers cu caracter exploratoriu, s-a optat pentru o cercetare de tip calitativ, utilizându-se, ca metode de cercetare, focus-grupul și interviul. La grupele mici de vârstă, au fost folosite mai multe tehnici proiective (tehnica desenului, a colajului de poze, poveștii despre o zi obișnuită din viața de copil) pentru a facilita comunicarea și exprimarea opiniilor copiilor. În total, au participat 60-70 elevi cu vârste cuprinse între 8 și 18 ani, 40 de persoane care au în întreținere acești copii (unul din părinți care a rămas în țară, alte rude, vecini sau cunoștințe), 40 de cadre didactice, 8 consilieri școlari și 6 reprezentanți ai serviciilor de asistență socială din cadrul primăriilor sau al Direcțiilor Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, din Suceava, Iași și Neamț.

- **Principalele concluzii ale studiului**

Dreptul la familie și protecție:

- ✓ lipsa mamei este mai des și mai intens resimțită de majoritatea grupului țintă, atât pentru că aceasta este cea care se ocupă de majoritatea treburilor gospodărești care, în lipsa ei, revin în grija copiilor, cât și pentru că mamele reușesc în general să construiască o relație apropiată și o comunicare deschisă cu copiii;
- ✓ apar probleme de comunicare în special între copii și bunici, percepute a fi cauzate de diferența foarte mare între sistemul de valori adoptat de fiecare, de stilul de viață diferit și de capacitatea redusă a celor în vârstă de a se adapta noilor valori sociale, a stilurilor de viață moderne, specifice tinerilor;
- ✓ problemele de comunicare apărute s-au evidențiat a fi mai grave în cazul adolescenței, categorie cu care bunicii nu reușesc în general să coopereze;
- ✓ adolescenții resimt nevoia unei comunicări constante și apropiate cu un părinte sau cu o rudă în care să găsească un sprijin în cazul în care trebuie să ia anumite decizii considerate a fi foarte importante pentru viața lor;
- ✓ adolescentele par a se adapta mai ușor în relaționarea cu bunicii, însă și-ar dori o comunicare mai strânsă și mai deschisă cu ei așa cum o aveau cu mama;

- ✓ relația pe care părinții plecați o stabilesc cu copiii rămași acasă a fost percepută atât de către copii cât și de către cei care rămân cu aceștia ca având o importanță deosebită în atitudinea și comportamentul copiilor: o relație apropiată, constantă, bazată pe încredere și sinceritate îi ajută pe copii să accepte mai ușor lipsa lor, să fie în continuare implicați în viața socială și să aibă un comportament dezirabil social, pe când lipsa relației cu părinții s-a dovedit a avea efecte de izolare, scădere a încrederii în sine, scădere a rezultatelor școlare, absentism și chiar abandon școlar, lipsa implicării și participării la acțiuni extra-școlare, ajungând chiar la comportamente și atitudini indezirabile social (infracționalitate, violență etc).

Rezultatele studiului relevă faptul că există o categorie de copii care nu se află sub directă supraveghere a unui adult (părinte, rudă sau cunoștință); astfel, aceștia nu beneficiază de un mediu familial adecvat pentru dezvoltarea lor psiho-emoțională normală. Ei au în general peste 13-14 ani și fiind considerați aproape maturi, sunt lăsați de părinți singuri, fără bunici sau alte rude. S-a evidențiat faptul că, pentru această categorie de copii, riscurile de abandon școlar, infracționalitate și consum de droguri sunt mai mari.

Dreptul la educație:

- ✓ Printre adolescenții, mai ales printre băieți, care au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, există tendința de a abandona școala;
- ✓ De asemenea tot printre adolescenți, atât fete cât și băieți, se manifestă tendința de absentism școlar;
- ✓ Atât la cei mici cât și la cei mari se observă o scădere a interesului acordat școlii și temelor pentru acasă, pe fondul lipsei de preocupare a părinților față de educația lor;
- ✓ Cei mici și uneori și adolescenții întâmpină dificultăți în realizarea temelor acasă și a înțelegerii materiei predate la școală, resimțind nevoia unui ajutor din partea unui adult care să se poată implica în această activitate / care să le acorde sprijin în lipsa părinților;
- ✓ În familiile unde mama este cea plecată, fetele consumă o mare parte din timpul lor cu activitățile în gospodărie, uneori în detrimentul programului școlar și pregătirii temelor;
- ✓ La nivel de școală nu există încă un sistem clar de abordare a copiilor cu părinți plecați care manifestă o scădere a motivației pentru școală. Numai în caz de abandon școlar, instituția de învățământ anunță fie direcția de protecție a copilului, fie serviciile / departamentele de asistență socială din cadrul primăriilor.

Dreptul la opinie și participare:

- ✓ Copilul resimte atât lipsa informării cât și a participării la decizie într-un mod negativ, cu consecințe asupra atitudinii și comportamentului în absența părinților de acasă;
- ✓ Copilului, indiferent de vârstă, îi este acordat în mică măsură dreptul la participare la decizia părinților de a pleca să muncească în străinătate;
- ✓ Cei mici, copiii până în 12-13 ani, nu numai că nu sunt consultați în decizia părinților de a pleca de acasă pentru o anumită perioadă, dar de cele mai multe ori aceștia nu sunt nici măcar informați despre plecare, decât în momentul în care aceasta se întâmplă.

Dreptul la timp liber, joc și activități culturale:

- ✓ Copiii care provin din familii unde mama este plecată au mai multe activități de îngrijire a gospodăriei, ceea ce le consumă din timpul lor liber;
- ✓ Posibilitățile de petrecere a timpului liber împreună cu bunicii sunt reduse din cauza lipsei disponibilității acestora, pe de o parte pentru activitatea de joc și pe de altă parte, pentru activitățile ce presupun mișcare ca mersul la iarbă verde, în excursii etc.;

- ✓ Posibilitățile de petrecere a timpului liber au fost percepute de către copii ca fiind reduse în general atât în mediul urban, cât și în mediul rural.

Dreptul la nediscriminare / incluziune socială:

- ✓ Nu se poate vorbi de discriminare negativă a copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate; mai mult, există tendința de a proteja această categorie de copii în societate;
- ✓ La nivel social și în mass-media se pune mai degrabă accent pe suferința și situația dezavantajată în care acești copii se află și mai puțin pe modul în care sunt respectate drepturile acestor copii sau pe soluțiile la problemele lor, pe serviciile concrete pe care aceștia le pot accesa. În acest context, copiii se simt mai degrabă „victime”, accentuându-se efectele negative ale plecării părinților de acasă.

Cele mai importante recomandări:

- ✓ Dezvoltarea unei strategii de mobilizare și intervenție la nivel local;
 - ✓ Campanii de informare și conștientizare adresate părinților;
 - ✓ Campanii de sensibilizare la nivelul comunităților de români din țările de destinație;
 - ✓ Dezvoltarea serviciilor de consiliere pentru persoanele care au în îngrijire copii cu ambii părinți plecați;
 - ✓ Extinderea rețelei de consilieri școlari;
 - ✓ Extinderea programelor de tip „Școala după școală”;
 - ✓ Dezvoltarea mai multor cluburi destinate copiilor cu scopul de a oferi acestora modalități benefice de petrecere a timpului liber;
 - ✓ Campanii media de promovare a soluțiilor și oportunităților pentru acești copii, a exemplelor pozitive.
- **Fundația Soros România, ”Efectele migrației: copiii rămași acasă”, 2007 și „Efectele migrației: copiii rămași acasă. Riscuri și soluții”, 2008** (studii realizat în cadrul unui program de cercetare mai amplu - „Migrație și Dezvoltare”)

Derulat în două etape, demersul de cunoaștere a fenomenului copiilor rămași singuri acasă în urma migrației părinților a cuprins două cercetări: prima a fost de tip cantitativ și s-a derulat în anul 2007, iar a doua a avut o abordare calitativă (plecând de la rezultatele anterioare), fiind realizată în 2008. Prin acest demers, Fundația Soros și-a propus să determine care este impactul absenței părinților plecați la muncă în străinătate asupra copiilor rămași în țară și să propună măsuri prin care efectele negative pot fi diminuate.

Cercetarea cantitativă din 2007 are la bază o anchetă de teren realizată pe un eșantion reprezentativ de 2.037 elevi din clasele V-VIII, ce include un subeșantion de 437 elevi care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate. Din studiul Soros reiese că numărul de copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate înregistrat de oficialități este mult subdimensionat. Estimările pe datele din acest sondaj relevă o cifră dublă față de statistica oficială, numai la nivelul populației școlare din clasele V-VIII estimându-se 170.000 de copii. Dintre aceștia, aproximativ 35.000 au ambii părinți plecați, 55.000 au doar mama plecată, iar 80.000 au doar tatăl plecat în străinătate. Din punct de vedere al răspândirii geografice datele arată că regiunile cele mai afectate de fenomen sunt vestul țării (Banat, Crișana și Maramureș, unde procentul elevilor de gimnaziu care au părinții plecați la muncă în străinătate este de 27% din numărul total de elevi) și Moldova (unde procentul este de 25%). Studiul mai arată că migrația pentru muncă a părinților are atât efecte pozitive cât și efecte negative asupra copiilor rămași acasă.

Principalele efecte pozitive sunt legate de bunăstarea materială a copiilor (îmbunătățirea condițiilor de locuire, telefon mobil, computer etc.). Între efectele negative, s-a remarcat faptul că plecarea unuia dintre părinți determină, în unele cazuri, o deteriorare a relației copilului cu părintele rămas acasă. Alte efecte negative se întâlnesc la nivel psihologic; la copiii cu unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate frecvența simptomului de deprimare este mai mare.

Studiul prezintă o analiză aprofundată a datelor de sondaj din anul precedent și completarea lor cu date explicative rezultate din interviuri la nivel local, derulate cu familii/rude care au grijă de copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate și cu specialiști, în 8 localități cu incidență mare de migrație.

- **Asociația Alternative Sociale, „Singur Acasă”, 2007** (studiu realizat în cadrul proiectului „Home Alone”; coordonator cercetare Dr. Gabriela Irimiescu)

Cercetarea s-a derulat în zona Iași și a avut o componentă cantitativă (anchetă sociologică pe bază de chestionar, pe un eșantion bistadial stratificat format din elevi cu vârsta cuprinsă între 10 și 19 ani, atât din mediul urban – Municipiul Iași, cât și din mediul rural – comuna Răducăneni) și una calitativă (ancheta a fost completată cu două focus-grupuri cu specialiști din domeniul protecției copilului din cele două localități). Scopul studiului a fost acela de a creiona un profil al familiei de migranți, de a identifica factorii favorizanți plecării părinților la muncă în străinătate, modul în care copiii percep plecarea părinților la muncă în străinătate, efectele plecării părinților asupra copiilor și identificarea celor mai potrivite căi pentru a proteja acești copii aflați în situație de risc.

În principal, rezultatele acestui studiu au evidențiat faptul că:

- ✓ părinții care se hotărăsc să plece la muncă în străinătate au între 25 și 45 ani;
- ✓ principalul motiv al migrației este lipsa banilor;
- ✓ frecvența familiilor destrămate este mai mare în rândul familiilor de migranți;
- ✓ plecarea părinților are efecte negative asupra copiilor: aceștia trăiesc sentimentul de abandon, nu le sunt asigurate o serie de nevoi;
- ✓ apar probleme legate de frecvența și îndeplinirea activităților școlare la copiii care au părinții plecați la muncă în străinătate;
- ✓ în mediul rural se observă o creștere a responsabilităților ce le revin copiilor;
- ✓ efectele migrației asupra copiilor sunt vizibile: schimbarea aspectului fizic, absenteism și abandon școlar, probabilitate crescută de a comite infracțiuni etc.

- UNICEF, Gallup România, Asociația Alternative Sociale, **„Analiză la nivel național asupra fenomenului copiilor rămași acasă prin plecarea părinților la muncă în străinătate”, 2008** (cercetarea face parte dintr-un proiect mai amplu derulat de Asociația Alternative Sociale, sprijinit de UNICEF).

Pentru a obține o analiză la nivel național a situației copiilor rămași singuri acasă, studiul combină cercetarea cantitativă (chestionar aplicat pe un eșantion național de 2.000 de gospodării și pe sub-eșantioane), cercetarea calitativă (studii de caz, interviuri în profunzime cu reprezentanți ai autorităților centrale și locale) și analiza documentației.

Rezultatele cercetării arată că, la scară națională, fenomenul este estimat a fi caracteristic pentru aproximativ 350.000 de copii (la momentul derulării cercetării), iar mai mult de o treime dintre aceștia, adică aproximativ 126.000 de copii, fiind afectați de migrația ambilor părinți. Jumătate dintre copiii cu

ambii părinți plecați au vârsta sub 10 ani; peste jumătate dintre aceștia au vârsta între 2 și 6 ani, iar cealaltă jumătate au vârsta peste 7 ani. Chiar dacă în termeni de procentaje cifra nu e mare, estimările arată că 4% din copiii cu ambii părinți migranți au vârsta sub un an. Mai mult de atât, în termeni de timp petrecut fără părinți, 16% din copiii cu ambii părinți plecați au petrecut mai mult de un an fără aceștia, iar 3% chiar mai mult de patru ani. În termeni de mediu de reședință și distribuție regională, 100.000 de copii, adică aproape o treime din total, trăiesc în Moldova.

- **Universitatea Dunărea de Jos din Galați, „Problemele copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate”, 2007** (studiu realizat de Catedra de Filozofie – Sociologie; Coordonatorul studiului As. Drd. Viorel Rotilă).

Studiul s-a bazat pe aplicarea unui chestionar pe 981 de elevi din județele Galați, Brăila, Iași și Botoșani (77% din elevi fiind din zona Galați), urmărindu-se identificarea factorilor determinanți ce intervin în luarea deciziei părinților de a pleca la muncă în străinătate, atitudinilor copiilor asupra plecării și implicit, efectelor plecării părinților asupra copiilor. Totodată, cercetarea și-a propus să identifice și schimbările ce intervin în viața familiei (respectiv între copii și părinți și între părinți) în urma plecării unuia sau ambilor părinți în străinătate. În plus, în acest studiu s-a urmărit determinarea schimbărilor de mentalitate care sunt antrenate de locuirea în străinătate la părinții plecați și influențele exercitate asupra copiilor rămași acasă, precum și identificarea modalităților în care copiii cu părinți plecați își proiectează viața profesională.

Principalele concluzii ale studiului au fost (procentele se referă la eșantionul pentru acest studiu; eșantionul nu este reprezentativ la nivel național):

- ✓ Absența mamei din familie în procent aproape asemănător cu absența tatălui (38,8% dintre copii au mama plecată în străinătate și 38 % au tatăl plecat) indică un risc accentuat pentru copii, luând în considerare modelul tradițional al familiei în care mamele dețin rolul cel mai important în creșterea și educarea copiilor; în același timp, acesta este unul dintre factorii importanți care contribuie la schimbarea modelului familiei;
- ✓ 8,4 % dintre copii declară că au fost lăsați singuri de către părinții plecați la muncă în străinătate;
- ✓ 24% dintre copii declară că vorbesc sporadic (13%) sau rar cu părinții lor;
- ✓ 44% dintre copii declară că au observat modificări în comportamentul celorlalți față de ei; dintre modificările sesizate pe primul loc se situează faptul că ceilalți se poartă mai frumos cu ei fie pentru a-i menaja, fie pentru a obține daruri;
- ✓ 45,67% dintre copii declară că le lipsesc foarte mult părinții; se remarcă faptul că cei mai mulți dintre aceștia au mamele plecate;
- ✓ 15,29% dintre copii consideră că relațiile dintre părinții lor s-au deteriorat;
- ✓ 27,42% dintre copii afirmă că părinții lor plecați la muncă în străinătate nu intenționează să se întoarcă definitiv în țară; 42% nu știu dacă părinții lor se vor întoarce;
- ✓ 31% dintre copii doresc să plece în străinătate, din care 15% doresc să plece în străinătate pentru a munci.

C. CADRUL LEGISLATIV RELEVANT

- Ordinul ANPDC nr. 219/15.06.2006 privind activitățile de identificare, intervenție și monitorizare a copiilor care sunt lipsiți de îngrijirea părinților pe perioada în care aceștia se află la muncă în străinătate

- Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului

Ordinul 219 reglementează pentru **cetățenii români care au copii minori în îngrijire și doresc obținerea unui contract de muncă în străinătate obligația de a notifica Serviciului Public de Asistență Socială (SPAS) / primăriei de domiciliu intenția de a pleca la muncă în străinătate**, precum și **nominalizarea persoanei în întreținerea și îngrijirea căreia vor rămâne copiii**. Părinții solicitanți de locuri de muncă în străinătate au obligația prezentării la agenții de ocupare a forței de muncă a unei dovezi emise de SPAS/primăria de domiciliu, care atestă îndeplinirea acestei obligații.

SPAS / Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC) are obligația de a identifica permanent cazurile de copii ai căror părinți se află la muncă în străinătate, de a lua măsuri în vederea prevenirii separării copilului de familia sa (va stabili modalitățile de menținere a relațiilor personale ale copilului cu părinții, precum și tipul de servicii de consiliere psihologică de care va beneficia copilul) și **de a identifica serviciile de suport pe care comunitatea le poate oferi familiei/persoanei la care se află copilul în întreținere și îngrijire**. Persoanele cu atribuții de asistență socială au obligația reevaluării situației acestora la fiecare 3 luni. Dacă există motive temeinice de natură să primejduiască dezvoltarea fizică, psihică, intelectuală sau morală a copilului, aceștia au obligația de a sesiza Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului în vederea instituirii unei măsuri de protecție specială (plasament în regim de urgență sau plasament).

În prezent, Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului nu reglementează situația acestor copii.

Pentru a veni în sprijinul copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate, **Salvați Copiii România a înaintat propuneri de modificare a Legii 272/2004, solicitând introducerea unui capitol separat** care să se refere strict la această categorie de copii.

Dintre propunerile făcute de Organizația Salvați Copiii, menționăm:

- ✓ Obligația SPAS-urilor de a identifica periodic cazurile;
- ✓ Obligația școlilor de a sesiza SPAS/DGASPC în legătură cu cazurile copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate;
- ✓ Obligația SPAS-urilor de a face o evaluare inițială a cazurilor și de a le monitoriza în funcție de particularități;
- ✓ Găsirea unor modalități de menținere a relațiilor personale ale copilului cu părinții;
- ✓ Obligația DGASPC/SPAS de a se asigura că persoana nominalizată de părinte se ocupă într-adevăr de copil;
- ✓ Enunțarea în lege a criteriile pe care ar trebui să le îndeplinească persoana în grija căruia este lăsat copilul;
- ✓ Obligația SPAS/ DGASPC de a oferi servicii sociale relevante care să răspundă nevoilor speciale ale acestor copii, precum și ale persoanelor în a căror întreținere și îngrijire sunt rămași copiii;
- ✓ Reglementarea unui mecanism eficient de schimb de informații între toate instituțiile care lucrează direct cu acești copii (atribuirea de responsabilități clare școlilor);
- ✓ Includerea copiilor ai căror părinți sunt plecați în străinătate, în afara cadrului legal, în specificațiile Legii 272/2004.

În prezent, proiectul de modificare a Legii 272 se află în lucru la Senat.